

O demokracii se musí bojovat. Českoslovenští politici na to po válce nebyli připraveni, říká v rozhovoru historik Prokop Tomek

30.5.2025 - | Vojenský historický ústav Praha

Jak se proměnilo vnímání druhé světové války za posledních 30 let?

Hodně se to mění s tím, jak se ta doba stále více vzdaluje. Postupně se vytrácí z kolektivní paměti – odcházejí poslední přímí svědci a veteráni. Válka se tak definitivně stává historií, nikoli součástí soudobých dějin. Zásadní zlom nastal na přelomu let 1989 a 1990, kdy se začaly připomínat události a fakta, které byly předtím 40 let – mnohdy záměrně – opomíjeny. Tehdy došlo k obrovskému zájmu například o roli amerických vojáků při osvobození západních Čech a Plzně. Dříve tabuizovaná témata, stejně jako osudy lidí pronásledovaných během komunistického režimu, se konečně dostala do veřejného prostoru. Na druhou stranu tento posun vedl i k opačnému extrému – role Sovětského svazu v osvobození byla připomínána méně než dříve.

Jak se lišil poválečný vývoj v západní Evropě ve srovnání s Československem? Bylo už na konci války nějak předurčeno, co se u nás bude dít?

V únoru jsme si připomínali Jaltskou konferenci – pokud se na ni podíváme podrobněji, spíše jen potvrdila to, co už bylo realitou. Kořeny poválečného uspořádání vidím už v paktu Molotov-Ribbentrop. Stalin tehdy v roce 1939 získal možnost anektovat východní část Polska, Pobaltí a Besarábii, čímž se výrazně přiblížil k Evropě. Tyto územní zisky mu nakonec zůstaly, přestože je nabyl s pomocí Hitlerova Německa. A západní spojenci to již za války uznali, i když to odporovalo Atlantické chartě z roku 1941, která slibovala, že poválečný mír nepovede k územním změnám bez souhlasu tamních obyvatel.

Druhá světová válka ale nebyla jen o území – byla také o masové likvidaci celých národů. Nešlo jen o holokaust, ale i o hrůzy, které zažili Poláci nebo národy Sovětského svazu při německé okupaci. Válka tak přinesla zásadní změny a na jejím konci už bylo jasné, že Sovětský svaz nebude izolovanou mocností jako před válkou, ale stane se globální velmocí. To zásadně změnilo geopolitickou situaci, včetně postavení Československa.

Naše země po válce nebyla stejná jako před ní – nejen vnitřně, ale i z hlediska svého geopolitického směřování. Západním mocnostem se často se vyčítá, že v Jaltě „prodaly“ východní Evropu. Ovšem spíše musely uznat realitu. V případě Polska měl Sovětský svaz jednoznačný zájem na jeho kontrole, protože Polsko bylo před válkou nezávislým státem jen dvacet let a dříve bylo rozděleno mezi mocnosti. Moskva ho vnímala jako klíčové území a postupovala zde velmi tvrdě. V Československu byla sovětská politika na první pohled opatrnější, ale vliv Sovětského svazu zde rychle narůstal. Západní mocnosti sice podporovaly demokratické síly, ale komunisté využili své pozice a postupně upevňovali svou moc. Už Košický vládní program jasně určoval, že armáda se bude organizovat podle sovětského vzoru, a to se týkalo nejen struktury velení, ale i výzbroje a vojenské doktríny. To vše předznamenalo další vývoj na dlouhá desetiletí. I když se sovětizace naplno prosadila až v 50. letech, její základy byly položeny už bezprostředně po válce.

Bylo složité předvídat, kam to povede? I vzhledem k roli, kterou Sovětský svaz sehrál při osvobození Československa?

To nebylo zcela jasné. Nacistická i protektorátní propaganda sice o Sovětském svazu říkala mnoho pravdivých věcí, ale nikdo jí nevěřil – a zcela pochopitelně, vždyť pocházela od nacistů, kteří byli nenáviděni. Země byla okupovaná, Třetí říše vedla dobytvačnou válku, a jedinou nadějí bylo, že tento režim bude poražen. A v Evropě na tom měl největší podíl jednoznačně Sovětský svaz.

Lidé tedy částečně chtěli věřit, že se Sovětský svaz změnil. Existovaly představy, že jeho přítomnost v Evropě ho nějakým způsobem přiblíží k našemu způsobu života, k politické kultuře Západu. Svou roli sehrála i některá vnější opatření, například zrušení Kominterny během války. Navenek to vypadalo, že Sovětský svaz už nemá ideologické ambice infiltrovat celou Evropu. Stalin opakovaně prohlašoval, že přináší svobodu, a že o dalším vývoji rozhodnou samotné národy. Jenže právě v tom bylo to „čertovo kopyto“ – lidé sice formálně rozhodovali, ale ve skutečnosti byli šikovně manipulováni, aby rozhodli tak, jak si Sovětský svaz přál. To se pak ospravedlňovalo vůlí občanů, národa a většiny, i když realita byla zcela jiná. Stejný scénář se odehrál ve všech východoevropských zemích.

Vývoj po válce byl tedy kombinací příhodných okolností, které Stalinovi nahrály do karet – a do značné míry mu je připravil i sám Hitler. Sovětský svaz si získal obrovskou popularitu a lidé do něj vkládali určitá očekávání. Současně tu ale byl i silný strach a nenávisť vůči Německu, takže cokoli, co proti Německu stálo, bylo automaticky vnímáno pozitivně. Ti, kdo s komunismem z ideologických důvodů nesouhlasili, neměli v této atmosféře šanci cokoli změnit.

V Československu ale byli lidé, kteří varovali před Sovětským svazem...

Samozřejmě. Spousta lidí, kteří měli osobní zkušenost se Sovětským svazem, včetně našich vojáků, dobře věděla, jak to tam chodí. Mnozí příslušníci československého armádního sboru prošli gulagy, takže si o Sovětském svazu nedělali žádné iluze. Ti, kdo to zažili na vlastní kůži, chápali, že sovětský systém funguje úplně jiným způsobem.

Na druhou stranu existovala představa, že Československo si zvolí vlastní cestu k socialismu. Například Gottwald – a jsou na to různé doklady – v prvních poválečných letech, přibližně do odmítnutí Marshallova plánu, pravděpodobně věřil, že Československo nebude slepě kopírovat sovětský model. Komunisté si tehdy možná mysleli, že získají moc, ale že celou společnost nepřetvoří podle sovětského vzoru. Nakonec se však plně přizpůsobili Moskvě.

Češi měli iluze – jak o Sovětském svazu, tak o československých komunistech a o budoucnosti země. V roce 1945 panovala široká shoda na potřebě obnovy a obrany proti Německu. V rámci Národní fronty se všichni shodli na budování nové republiky. Jenže už za necelé tři roky se všechno zhroutilo a ukázalo se, že tehdejší jednota a společné představy měly jen krátké trvání.

Toto rozdělení Evropy pak tedy vedlo ke studené válce?

Churchill to věděl nejen v roce 1946, kdy pronesl svůj slavný projev o železné oponě, ale už během jednání na Jaltě. Existují záznamy, kde říká, že je jasné, že celá východní Evropa připadne Sovětům a že s tím Západ nemůže nic udělat.

Churchill si to sice uvědomoval, ale Británie jednoduše neměla prostředky to změnit. Stále byla

velmocí, ale už spíše druhé kategorie. Roosevelt měl navíc jiné priority. Především chtěl zajistit sovětskou pomoc proti Japonsku, protože válka v Pacifiku se zdála být nekonečná a on se obával, že boje budou extrémně krvavé. Japonci se vzdávali jen výjimečně, bojovali do posledního muže a americká armáda už v té době přišla o desetitisíce vojáků.

V USA nadto nebylo snadné obhájit takové rozhodnutí před veřejností, Roosevelt nechtěl a ani neměl v úmyslu riskovat konflikt se Stalinem kvůli Evropě. A protože právě Sovětský svaz byl jedinou silou, která mohla situaci změnit, nebylo nakonec možné dělat nic jiného. Sovětský svaz si naopak mohl dovolit téměř cokoli.

Dnes se často objevují názory, že se česká vláda měla po válce zachovat jinak, že jsme měli být hrdější, odvážnější, že jsme měli jednat jinak. Ale když se na to podíváme zpětně - opravdu to šlo?

Mluví se třeba o možnosti finlandizace. Jenže podívejme se na Finsko - to nebyla země, jejíž obyvatelé by seděli s rukama v klíně. Měli mnohem menší populaci než my, ale tvrdě a houževnatě bojovali proti Sovětskému svazu. Byli důmyslní, odhodlaní a dokázali si uhájit samostatnost. Ano, po válce museli udělat řadu ústupků, ale udrželi si suverenitu a to jim nespadlo do klína - tvrdě si to vybojovali a zaplatili za to. Měli odvahu a byli ochotni se bránit. Sovětům způsobili rány, které byly velmi nepříjemné.

U nás to bylo bohužel jinak. Prezident Edvard Beneš a další představitelé měli představu, že budeme „rozumní“ a že spolupráce se Sověty je ta správná cesta. Že když jim třeba přenecháme Podkarpatskou Rus, pomůžou nám s Polskem a s odsunutím Němců, že to nějak vyváží. Jenže to byla naivní představa.

Vždyť je to vlastně podobné jako v roce 1968 - doufali jsme, že když se po srpnové invazi budeme chovat slušně, Sověti se stáhnou. Ale to se nestalo, neodešli. Pokud chceš něco uhájit, musíš za tím stát. Musíš bojovat - ať už zbraněmi, nebo politicky.

Takže ano, možná se dalo něco získat, ale Češi by se museli hned po válce postavit k věci úplně jinak. Museli by mít jasno, co chtějí, a tvrdě si stát za svou samostatností. Nemuseli být nutně nepřáteli Sovětů, ale měli si vymezit jasné hranice. Jenže realita byla taková, že v roce 1945 byli českoslovenští občané unášeni do gulagů - a co udělala naše vláda? Co udělalo ministerstvo zahraničí? Nic. Byly tu nezákonnosti, konfiskace majetku, odvezení lidí - a my jsme jen kývli a tvářili se, že se nic neděje.

Proč?

Je jasné, že když jdete do konfliktu, nesete riziko a musíte počítat s následky. Problém byl i v samotné politické reprezentaci, která byly rozpolcená. Naše exilová vláda v Londýně byla vlastně jediná, která se vrátila zpět. Polská vláda zůstala v exilu, Jugoslávie šla úplně jinou cestou - žádné širší dohody mezi exilovými vládami nevznikly. U nás to bylo jiné - vrátili jsme se s Košickým vládním programem a vytvořili jsme vládu Národní fronty, která navenek působila jako široká koalice. Zpočátku to vypadalo nadějně, ale už od samého začátku byli komunisté velmi aktivní v podkopávání demokracie.

Měli své lidi ve všech klíčovách institucích - na ministerstvu vnitra, v bezpečnostních složkách... V armádě se jim to dařilo o něco méně, ale i tam se snažili. Měli své agenty i v nekomunistických

stranách. A demokratičtí politici? Ti na to prostě nebyli připraveni. Chyběly osobnosti, které by byly opravdu odhodlané bojovat, a které by měly nejen vizi, ale i schopnosti něco prosadit. Když se podíváme na únor 1948, musíme uznat, že komunisté sehráli mistrovský tah – destruktivní, ale dokonale provedený. Ovládli ulici, využili nátlakové prostředky, přesně věděli, co dělají.

Naopak demokratičtí politici pořád věřili, že se bude hrát podle tradičních parlamentních pravidel. Jenže země byla rozpolcená. A když je velká část politického spektra fakticky pátou kolonou Sovětského svazu, těžko se dá něčemu čelit. Těžko se prosazuje samostatná politika.

Další problém byl v tom, že i mezi nekomunistickými politiky chyběla ochota postavit se tvrdě na odpor. Mnozí z nich věřili, že pokud si udrží nějaké pozice a vliv, budou moci alespoň něco ovlivnit. Obávali se, že by skončili jako Poláci – v exilu, odkud už by nemohli dělat vůbec nic. Jenže i to byla iluze. Ve skutečnosti dokázali ovlivnit jen velmi málo. Ano, někteří demokratičtí poslanci se v parlamentu stavěli na odpor a snažili se bojovat, ale bylo to málo. Skutečná moc se přesouvala jinam – do ulic, do odborů, do bezpečnostních složek. A když se nakonec nekomunističtí politici pokusili v únoru 1948 komunisty zastavit, byli obviněni z přípravy puče – přitom ve skutečnosti puč připravovali komunisté sami.

Kdo tehdy mezi demokraty vystupoval nejhlasitěji? Kdo se snažil nejvíc bránit?

Například Vladimír Krajina, zmíním i Prokopa Drtinu... Ale jinak? Lidovci byli nevýrazní, příliš do toho nezasahovali – obecně těch skutečně odhodlaných lidí bylo málo. Z novinářů určitě vynikal Pavel Tigrid – výrazná osobnost, která se nebála postavit proti komunistům.

Jenže demokrati se nechali oslabit i tím, že přistoupili na omezenou demokracii. Přijali, že nebude existovat svobodná soutěž politických stran, a tím vlastně obětovali agrárníky – velká část venkovské populace najednou neměla svou politickou reprezentaci. Na Slovensku se zase nechali vyšachovat tím, že dopustili rozbití Demokratické strany. Komunisté a jejich bezpečnostní složky obvinili její politiky ze spolupráce s „ľudáky“, propojené se slovenským fašistickým exilem (Hlinkova slovenská lidová strana), a tím je zdiskreditovali. Přitom právě Demokratická strana na Slovensku volby vyhrála.

Jenže místo toho, aby se čeští národní socialisté za ně postavili, nechali to být. Nešli do střetu, nebránili své spojence. A v tom je podporoval i prezident Beneš – měl představu, že se všechno nějak vyjedná, že se najde kompromis. Jenže s komunisty kompromisy nefungují. A to se ukázalo jako zásadní chyba.

Jak moc tehdy lidé skutečně věřili té propagandě? Byla tak silná, že většina opravdu považovala Sovětský svaz za osvoboditele a nepřipouštěla si hrozbu, kterou představoval?

Je pravda, že lidé byli tehdy jinak naladěni. Dnes často říkáme, že nemohli nic dělat, ale když se podíváme na rok 1989, vidíme, že když už byla společnost dostatečně nespokojená, šla do ulic. V roce 1945 byla ale atmosféra jiná – lidé byli ovládnuti nejen propagandou, ale i pocitem vděčnosti. Sovětský svaz měl tehdy značné sympatie, i když to s odstupem může působit zvláště. Zajímavé ale je, že i když v části země působili Američané, nezískali takovou oblibu, jak by se dalo očekávat. Přestože byli tolerantnější a nejednali striktně politicky, nezískali si tolik přízně. Dokonce se občas zastávali Němců, kteří zde zůstali, a v některých případech zasahovali proti tvrdému zacházení s Němci ze strany Čechů.

Naopak Rudá armáda – i přes četné kriminální činy, včetně násilností na civilistech – byla stále vnímána jako symbol osvobození. To se potvrdilo i ve volbách v roce 1946, kdy komunisté získali více hlasů než demokratické strany. A to přesto, že už v roce 1945 lidé mohli na vlastní oči vidět, jak vypadá sovětská moc, jak se chovají sovětsští občané.

Důležitým faktorem bylo také Německo. Hlavním cílem bylo zbavit se německé hrozby, a proto lidé nevnímali Sovětský svaz jako bezprostřední problém. Československo mělo tehdy zvláštní postavení – na rozdíl od Polska, Maďarska nebo Rumunska tu na konci roku 1945 nezůstaly žádné sovětské jednotky. To mohlo vzbuzovat dojem, že máme větší šanci na skutečnou svobodu. Byli tu přece Beneš, Masarykovi pokračovatelé, exiloví politici z Londýna.

Lidé si neuvědomovali, jaké riziko přichází. Viděli jen osvobození, ne to, co bude následovat. A přestože represe po únoru 1948 byly tvrdé, v porovnání třeba s Polskem nebyly tak drastické. Ta atmosféra roku 1945 byla prostě jiná – plná naděje a očekávání. Nikdo netušil, co přesně přijde. Stejně jako my dnes nevíme, co nás čeká dál. Ale na rozdíl od tehdejší doby dnes máme otevřené archivy, můžeme se poučit z minulosti. Tak proč to neudělat?

Je dnes připomínání hrůz druhé světové války a událostí, které následovaly, dostatečné? Překvapivě stále mnoho mladých lidí se hlásí k nacismu a fotí se třeba při hajlování... V USA je to dnes trend a děje se to veřejně...

Těžko říct, jestli jde opravdu o vědomé přijetí nacistické ideologie, nebo spíš o příklon k síle, kterou Hitler symbolizoval. Svým způsobem byla a je ta image nacismu pro některé lidi přitažlivá – síla, uniformy, kožené kabáty, určité vizuální prvky. Někteří v tom nacházejí určité zalíbení, je to mnohdy nepromyšlená provokace.

Ale nevím, jestli připomínáme minulost dostatečně, děláme, co umíme. Samozřejmě společnost nemůže být zaměřená jen na minulost. Ta je sice součástí kultury a historického povědomí, ale nemůžeme být naivní a očekávat, že historie a historici budou hlavním tématem veřejné debaty. To prostě není možné.

Společnost se musí zabývat přítomností a budoucností. Mnoho pozornosti je logicky odčerpáno aktuálními problémy – každodenními starostmi, prací, rodinou. Přesto je důležité, aby minulost zůstala součástí naší kultury, aby byla přítomná v našem povědomí. Musíme se ale smířit s tím, že drtivá většina lidí bude mít o historii jen základní znalosti. Ty by ale měly být dostatečné k tomu, aby si člověk dokázal vytvořit názor a posoudit, co se kolem něj děje.

Bylo by samozřejmě ideální, kdybychom se dokázali z minulosti poučit. Každý máme svou osobní zkušenost, víme, kdy jsme udělali chybu a že bychom ji neměli opakovat. Stejně by měla fungovat i celá společnost. Situace se sice mění, ale historické paralely jsou často zářející. Například ruská agrese proti Ukrajině v roce 2022. Když ji srovnáme s rokem 1968, je tam neuvěřitelných 90 % shodných rysů.

Když se ale podíváme na českou společnost a její pohled na dění na Ukrajině, není tedy úplně jednoznačný a jednotný.

Je to složité. V roce 2022 jsem byl příjemně překvapen, že postoj společnosti byl v zásadě jednotný.

Ta eskalace konfliktu teď zasáhla lidi mnohem výrazněji, než si dříve uvědomovali. Dlouhé trvání války, ekonomická situace, různé omezení – to vše se samozřejmě odráží ve společnosti. Lidé často nevnímají současné podmínky jako ideální, i když za to nemůže jen válka. A jak konflikt pokračuje, postoj veřejnosti se začíná drobit.

Přesto si myslím, že značná část obyvatel má v této věci jasno – ví, kdo je agresor, jaká jsou rizika, co je zločin. Poučení z historie tu tedy určitě nějaké je. Ale nelze po lidech chtít, aby žili neustále v napětí. Nakonec se vždycky nějak přizpůsobí realitě, je to přirozený proces.

Současný ruský vůdce neustále hraje kartu „denacifikace“. A v Česku se najdou lidé, kteří jsou ochotni mu dát za pravdu - a jsou slyšet.

Téma nacismu v ruské propagandě není nic nového. Vždycky platilo, že kdokoli se postavil proti nim, byl nálepkován jako nacist. Je to dlouhodobá strategie. Přitom paradoxně právě v ruském režimu najdeme mnohem více rysů fašismu, než kde jinde – jen jim to nijak nevadí.

Samozřejmě, ukrajinská historie je složitější. Vztahy s Polskem během války, rozdělení země – západní Ukrajina měla blíž k Polsku, východní k Rusku. Určitě není na místě si Ukrajinu idealizovat, ale tvrdit, že je nacistická, je naprostý nesmysl. Rusko ale na těchto symbolech trvá a používá je.

A zjevně s tou propagandou umí pracovat...

Je to extrémně účinný nástroj. Zvláště u lidí, kteří nejsou zvyklí nad těmito věcmi hluboce přemýšlet a orientují se spíše podle symbolů. Pro ně je to srozumitelný jazyk.

Když se podíváme na to, co dělali nacisté, je naprosto šílené dávat to do stejného kontextu s čímkoli jiným. Tento přístup je typický pro politickou manipulaci. Například u nás se neustále vytahuje „komunistická karta“. Když někoho označíte za komunistu nebo estébáka, automaticky ho tím devalvujete, bez ohledu na reálný kontext. Je to jednoduchá zkratka, kterou lidé přijmou, aniž by se nad tím dál zamýšleli.

Podobně funguje i Putinova propaganda. Neustále se odkazuje na to, že Sovětský svaz osvobodil Evropu a porazil Hitlera. To je pro Rusko důležitý symbol, ale zároveň argument, proč by mělo mít v Evropě „právo“ na větší vliv. Jenže realita je jiná – sovětské vojenské akce v Maďarsku 1956 nebo Československu 1968 tuto historickou „zásluhu“ naprosto zpochybnily. Rok 1968 v podstatě škrtl to, co se stalo v roce 1945. To neznamena, že bychom neměli mít úctu k vojákům, kteří ve druhé světové válce padli. Ale děkovat Sovětskému svazu jako celku? Ne.

Obrovské ztráty Rudé armády nebyly jen důsledkem těžkých bojů – byly výsledkem sovětského přístupu k vlastním lidem. Stalin považoval lidské životy za pouhý materiál, který bylo možné obětovat. Sovětský svaz tehdy neosvobozoval Evropu kvůli nějakému altruismu, ale proto, aby si zajistil sféru vlivu. A právě na to bychom neměli zapomínat. Nejde o Sovětský svaz jako stát – jde o jednotlivé vojáky, kteří byli obětováni pro geopolitické cíle.

Myslíte si, že stále existují neprobádaná místa z období druhé světové války a bezprostředně po ní? Jsou v archivech

ještě materiály, které by nás mohly překvapit nebo dokonce změnit naše vnímání tehdejších událostí?

Zásadní změnu pohledu asi nečekám, ale v určitých dílčích oblastech stále můžeme objevovat nové souvislosti. Když se podíváte na různé badatele a historiky, kteří se věnují záhadám—například otázkám jaderných zbraní nebo utajených operací—stále existují nejasnosti. Některé věci jsou navíc interpretovány různě.

Já se teď například připravuji na květnovou konferenci a intenzivněji pracuji na jednom tématu—pobyt Rudé armády v Československu od května do prosince 1945. Byl jsem v archivu Ministerstva zahraničních věcí, mám prameny z různých zdrojů, a právě toto považuji za oblast, která ještě není dostatečně probádaná.

Vím, že například kolegové Adam Hradilek a Jan Dvořák z Ústavu pro studium totalitních režimů se věnují represím Sovětského svazu vůči Čechům a československým občanům—jak před válkou, tak i během ní. Studují osudy lidí v gulazích a další neprobádané kapitoly. Myslím si, že stále zůstává hodně nezodpovězených otázek i kolem partyzánského hnutí a odboje na konci války. Za komunismu byl tento odboj protěžovaný, ale zároveň se o mnoha věcech mlčelo. To je další oblast, kde vidím prostor pro nové objevy.

Co přesně tady Sověti v té době dělali, ví se to?

Probíhaly transporty, řešily se válečné reparace a také se zajišťovala válečná kořist. Sověti si brali majetek, který oficiálně patřil Němcům, ale často si присvojovali i věci, které Němcům vůbec nepatřily. Nedávno jsem četl v archivu Ministerstva zahraničních věcí zajímavý dokument o tom, jak sovětské jednotky v květnu 1945 v Brně a na Moravě obsazovaly banky a zabavovaly cennosti—zlato, hodinky, peníze. Tvrdili, že patří Němcům, ale často šlo o majetek protektorátních občanů, nikoli říšských Němců. Bankovní úředníci se tomu bránili, sovětsí vojáci je ale ani mnohdy nechtěli do bank vůbec pustit, co mohli dělat proti ozbrojeným vojákům? Nakonec to skončilo tak, že zlato a peníze šly do pytlů a všechno bylo odvezeno pryč. Sovětská strana tu ztrátu pak na papíře nahradila předáním jiné německé kořisti.

Vedle toho tu operovala i sovětská kontrarozvědka SMĚŘŠ, která zatýkala různé lidi a prováděla bezpečnostní operace. Ale pokud bych to měl shrnout — Rudá armáda tu především zajišťovala svůj vliv v regionu. V Polsku a Maďarsku pak zůstali i po roce 1945, protože bylo potřeba zajistit zásobovací trasy do Rakouska a východního Německa.

Jaká vlastně měli Sověti tehdy oprávnění?

To je přesně otázka, kterou si také snažím blíže vyjasnit. Formálně se dočasný pobyt odůvodňoval potřebou stabilizace situace a repatriace zajatců. Československo s tím souhlasilo, protože Sovětský svaz nás osvobodil a pomáhal řešit poválečné problémy. Nebylo to tedy tak, že by zde fungovala okupační vojenská správa—naše legální instituce normálně existovaly a fungovaly. Ale jak to bylo právně ošetřené, to chci ještě zkoumat.

V poslední době vidíme určitý příklon ke komunismu, nebo alespoň k nostalgii po něm. Spousta lidí s tím koketuje,

chválí minulý režim a čím dál častěji se ozývají hlasy, že dnešní doba je vlastně „nová totalita“.

Je to zneužívání historie. Lidé říkají, že současná situace připomíná dobu před rokem 1989, ale nevím, jestli vůbec vědí, o čem mluví – nebo jestli to říkají záměrně v rámci propagandy.

Stačí si vzít do ruky Ústavu z roku 1960 a porovnat ji s realitou tehdejší doby – kolik věcí tam bylo napsáno, ale fakticky se nedodržovalo? A pak to srovnáme se současností. Mluvit dnes o totalitě je přinejmenším zavádějící. Na druhou stranu je pochopitelné, že u mnoha lidí panuje zklamání. Před třiceti lety se zdálo, že transformace proběhne hladce – že se nastartuje funkční ekonomický a politický systém, obnoví se demokratické struktury a vývoj už bude směřovat jen kupředu. Byla zde víra, že pokrok je nevyhnutelný a má svou automatickou dynamiku.

Jenže už v devadesátých letech se ukázalo, že to tak jednoduché není. Tehdy jsme neměli žádné vnější ohrožení, armáda se silně omezovala, ale postupně se situace změnila. Například pandemie covidu zasáhla nejen ekonomiku, ale i celkovou náladu ve společnosti. Podkopala sebevědomí lidí a prohloubila pocit nejistoty.

Právě proto se dnes mnozí s nostalgií ohlížejí zpět. Vzpomínají na dobu, kdy měli jistoty, kdy tu byla stabilita. Od roku 1945 tu fakticky neprobíhal žádný válečný konflikt a tato dlouhá perioda trvala až do roku 1989. Lidé si ale často neuvědomují hlubší souvislosti – vnitřní krizi režimu, ekonomické problémy, které se tehdy kumulovaly. Tvrdí, že sice bylo méně zboží, ale „bylo to lepší“. Přitom už tehdy existovaly obrovské deficity, například v bytovém fondu či infrastruktuře.

Tohle všechno ale dnes mnoho lidí přehlíží. Hlavním faktorem je pro ně stabilita – pocit, že svět byl tehdy bezpečnější. Dnes ten pocit nemají a svou frustraci si vybíjejí na věcech, které za to často ani nemohou.

ROZHOVORY K 80. VÝROČÍ KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Přečtete si rozhovor s historikem VHÚ Praha Jindřichem Markem:

<https://www.vhu.cz/byt-hrdinou-se-v-ceskych-dejinach-nevyplaci-rika-v-rozhovoru-historik-jindrich-mark/>

Přečtete si rozhovor s historikem VHÚ Praha Karlem Strakou:

<https://www.vhu.cz/dnes-stojime-pred-podobnou-zmenou-mysleni-jakou-prosli-nasi-predkove-ve-30-letech-rika-v-rozhovoru-historik-karel-straka/>

Přečtete si rozhovor s kurátorem VHÚ Praha Zdeňkem Špitálníkem:

<https://www.vhu.cz/kazdy-stejnokroj-ma-svuj-pribeh-formovala-ho-moda-i-ideologie-rika-v-rozhovoru-kurator-zdenek-spitalnik/>

<https://www.vhu.cz/o-demokracii-se-musi-bojovat-ceskoslovensti-politici-na-to-po-valce-nebyli-pripraveni-rika-v-rozhovoru-historik-prokop-tomek>